

Borgos Anna

„Az etnológiai munkához végtelen türelem kell, sokkal fárasztóbb, mint az analízis” – Róheim Géza levelei Kovács Vilmához (1927–1940)

Bevezető megjegyzések

Róheim Géza (1891–1953) az 1920-as években Kovács Vilma¹ (1879–1940) analizáltja volt, és szakmai-baráti kapcsolatuk Kovács Vilma 1940-ben bekövetkezett haláláig megmaradt. (Róheim utolsó levele 1940. május 11-én, négy nappal Kovács Vilma halála előtt íródott.) Viszonyuk közvetlenebbé válását többek között Róheim leveleinek megszólítása is mutatja, amely a „Kedves Nagyságos Asszonyom”-ról Róheim 1938-as amerikai emigrációja után „Kedves Vilma”-ra változott.

Róheim itt közölt első levele még Budapestről íródott 1927 júliusában; ebben részletesen beszámol két analíziséről (a rövidítésekből ítélve egy házaspár két tagjával), a páciensek álmairól és ezekhez fűzött értelmezéseiről.

1928-ban Marie Bonaparte francia pszichoanalitikus anyagi támogatásával indul el első nagy expedíciójára feleségével, Leszik Ilonával. Egy hónapot a francia fennhatóság alatt álló Szomáliában (Djiboutiban) töltenek. 1929 februárjában érkeznek Ausztráliába, a német evangélikus misszió által alapított Hermannsburg² területére, ahol az aranda és loritja törzs között élnek. 1929 novemberében a dél-ausztrál Adelaide városába utaznak, 1930-ban pedig Normanby szigetére az ausztrál igazgatás alatt álló Pápua Új-Guineában, és egy évig az itt élő a melanéz népcsoport életét tanulmányozzák. 1931-ben két hónapot az Egyesült Államokban, Arizonában töltenek, a mexikói határ közelében lévő yuma indián rezervátumban. Róheim Kovács Vilmának küldött leveleiben az 1928-31 közötti terepmunka minden állomásáról részletesen beszámol.

A levelek egy másik csoportja az amerikai emigráció után, 1938 és 1940 között íródott a Massachusetts-állambeli Worcesterből, ahol Róheimék letelepedtek, és Róheim az itteni állami kórházban dolgozott. A levelekből kiderül, hogy nem érzi jól

¹ Kovács Vilma pályájáról lásd Borgos, 2018.

² https://en.wikipedia.org/wiki/Hermannsburg,_Northern_Territory

magát, csalódott Amerikában, az ottani szakmai életben, a freudi elmélettől elmozdult analitikus irányzatokban. New Yorkba vágyakozik, ahová 1940 után végre eljut, ezután itt folytat analitikus praxist. 1947-ben még egy tanulmányutat tesz, a mexikói navajo indiánokhoz.

Közel száz évvel ezelőtti szövegeket nyilván a maguk kontextusában kell értékelnünk, de mai szemmel az antropológus-analitikus minden nyitottságával együtt (paradox vagy talán szükségszerű módon) meglehetősen eurocentrikus attitűdöt mutat. Humanista univerzalizmusa („egész munkásságával igyekezett alátámasztani, hogy a kultúrák egyenrangúak, és az emberi faj legfőbb tulajdonságai tekintetében egységes” [Vajda, 2020, 18.]) – az európai férfié. Róheim a freudi pszichoanalízis fő tételeinek univerzalitását igyekszik igazolni, klasszikus analízist próbál folytatni az őslakosokkal, párhuzamot vonni a „primitív” népek, a gyermekek és a neurotikusok pszichés működése között.³ Róheim megtanulta a nyelvüket, „résztvevő megfigyelést” folytat, de azért elsősorban mégis „adatközlőnek” tekinti az ott élőket, akik (különösen a pápuák) eleinte erősen bizalmatlanok. Róheim többször nehezményezi, hogy „visszatartják” az információt vagy hazudnak. „Mondhatom én neki, mondjon mindent, ami eszébe jut! [...] Neki az az érdeke, hogy megkapja a teát, amivel az analitikus itt fizet az óráért, de nem az, hogy igazat beszéljen, mert pro primo ő köszöni az érdeklődést, jól érzi magát, pro secundo, nincs is valami nagy érzéke az „igazság” iránt.” (1929. jún. 13.) „Az Übertragung után kezdtem forszírozni az apák és anyák felé utaló asszociációs nyomokat. Azóta megint nem álmodnak.” (1930. júl. 12.) Ugyanakkor nem gondolja magát onnipotensnek: „A field work különben arra jó, hogy megtudjuk, milyen keveset tudunk. Előbb azt hittem, hogy a világ minden népét ismerem, most meg hogy csak a közép-ausztráliaiakat és a keleti pápuákat – egy kicsit.” (1930. júl. 12.) Ez végül mégis segítette Róheimet abban, hogy „az ausztráliai és óceániai őslakosokban ne primitív törzsek »élő múzeumát« lássa, hanem a teljes mértékben emberit” (Erős, 2017, 150).

Végül néhány szó Róheim társáról, aki nemcsak megteremtette férje számára a megfelelő körülményeket a terepmunkák során, de aktív részese is volt ezeknek, és a levelek egy részéhez ő is hozzáfűzi a maga gondolatait – Bálint Alice haláláról értesülve pedig ő ír megrendülten Kovács Vilmának, és Róheim fűzi hozzá a saját együttérző sorait. Róheim 1919. november 4-én kötött házasságot Leszik Ilonával (1890–1953), aki énekesnői pályáját (a Városi Színház tagja volt) adta fel Róheim és a terepmunka kedvéért. Buza Péter írja róla: „Legközelebbi munkatársa volt, s nem csak társa. Expedícióit előkészítette, minden igényét kiszolgálta, rendet tartott körülötte s hétköznapi életében, egzotikus útjaira elkísérte, filmezett, fotózott, kéziratot gépelt, maga is gyűjtött adatokat – gyermekektől, asszonyoktól. Nincs tisztesség a tudománytörténetben, ha lenne, nevén túl is komoly figyelmet érdemelne. Róheim életműve nem születik meg Leszik Ilona nélkül.” (Buza, 2023, 47.) Ilonka (ahogy Róheim becézte, Bébi) többször adott interjút az expedíciókról „női” szemmel napi- és hetilapoknak (lásd pl. P.H., 1931; Fogyókúrárt tart..., 1931; Rónai, 1932.)

³ „Az expedíció tudományos célját dr. Ferenczy (sic) Sándor röviden így foglalja össze: – Róheim konkrét tényekkel akarja alátámasztani azokat a Freudtól származó megállapításokat, amelyek szerint *igen erős rokonság van a gyermek, a primitív ember és a neurotikus ember egyes lelki produkciói között.*” (Magyar tudós fantasztikus élete..., 1930, 7. Kiemelés az eredetiben.)

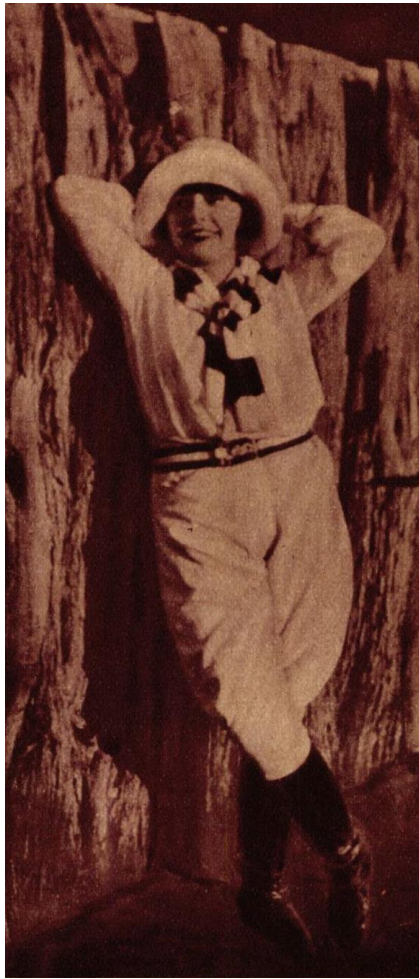
A leveleket az eredeti helyesírással, a központosítás javításával közöljük. Az 1929. jan. 3., febr. 3., húsvét, jún. 13., 1930. márc. 20., 1931. febr. 15., 1938. dec. 1. és 1939. október 17-i levelek első megjelenése: *Thalassa*, 1992, 3(2): 122-129.

Felhasznált irodalom

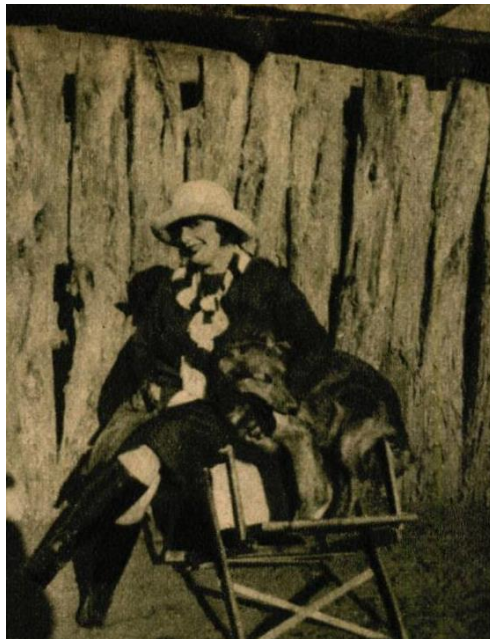
- Borgos A.** (2018). A pszichoanalízis védangyala: Kovács Vilma. In: Uő, *Holnaplányok: Nők a pszichoanalízis budapesti iskolájában* (205-222). Budapest: Noran Libro.
- Buza P.** (2023). *Ligetparti varázslat. A Roheim-villa feltámadása*. Budapest: Magyar Corvin-lánc Testület.
- Erős F.** (2017). „Mondd el nekik, hogy nem vagyunk mi vad kenguruk” – Róheim aktualitása. *Imágó Budapest*, 6(1): 145-150. https://imagobudapest.hu/wp-content/uploads/2017/02/IB_2017_1-szam_pp145-150_ErosFerenc_Roheim_aktualitasa.pdf
- Fogyókúrárt tart és borotválja a szemöldökét – Miss Pápua** (1931). *Színházi Élet*, szept. 20., 46-48.
- Magyar tudós fantasztikus élete az emberevők között.** Róheim Géza két év óta tanulmányozza a föld legprimitívebb népeit (1930). *Az Est*, aug. 15., 7.
- P.H. [Hermann Pál]** (1931). A pápua nő soványítókurát használ és a fehér asszony nem tetszik az aranta férfiaknak. Beszélgetés Roheim Gézánéval, az első fehér nővel, aki eljutott az ausztráliai emberevőkig. *Reggel* (Pozsony), máj. 31., 6.
- Rónai M.** (1932). Világjáró pesti asszonyok. *Színházi Élet*, jan. 3., 49-52.
- Vajda Zs.** (2020). A vadon gyermekei. Róheim Géza a gyermekkori fejlődésről a terepmunkák tükrében. *Imágó Budapest*, 9(2): 18-37. https://imagobudapest.hu/wp-content/uploads/2020/08/IB_2020_2sz_pp18-37_VajdaZs.pdf

The Register, 1930. jan. 21.

Róheim Gézáné Pápua Új-Guineában. *Színházi Élet*, 1931. szept. 20.

Róheim Gézáné Ausztráliában. *Színházi Élet*, 1932. jan. 3.